

IRAK-KUVEYT İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM: KIRILGANLIKLAR VE İŞ BİRLİĞİ

Soner Doğan

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Doğan, Soner. "Irak-Kuveyt İlişkilerinde Yeni Dönem: Kırılğanlıklar ve İş Birliği", Araştırma 105, İNSAMER, Eylül 2019.

Araştırma 105

Irak-Kuveyt ilişkilerini belirleyen temel faktörlerin başında, Irak'ın bağımsızlığını kazandığı 1932 yılından itibaren Basra bölgesindeki çözülemeyen sınır sorunları gelmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler, kuruluşlarından itibaren sınır sorunlarının çözümü üzerinden gelişme göstermiştir. İngiltere'nin Irak sınırlarını net bir şekilde tanımlamaması, Ortadoğu'da Irak'ın Ürdün, Suudi Arabistan, Kuveyt, İran ve Suriye ile pek çok sorun yaşamasına neden olmuştur. Irak-Kuveyt sınırının yol açtığı belirsizlik, Irak'ın Basra'daki çıkar çatışmasına dayanmaktadır ve Kuveyt'in 1990 yılında Irak tarafından işgaline de bu durum sebep olmuştur. Saddam Hüseyin Kuveyt'i "ilhak" ettiğinde en temel argümanlarından biri -her ne kadar tarihsel olsa da- hem Arap milliyetçiliği-

ni kullanarak Arap dünyasının liderliğini hem de Basra Körfezi'nin kontrolünü ele geçirmek ve dünya petrol ticaretine yön vermektir. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden sonra başlayan süreçte Kuveyt, Irak'a karşı haklı olarak hasmane bir tutum sergilemiş ve bu politikasını 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinde ABD'yi destekleyerek devam ettirmiştir. Kuveyt 1990'da geri çektiği büyükelçisini 2008 yılında tekrar atayarak Irak ile ilişkilerini geliştirmek için adım atmış, Irak ise Kuveyt elçiliğini 2010 yılında yeniden faal hâle getirmiştir. Bu süreç akabinde iki ülke arasındaki ilişkiler yumuşama dönemine girerek hızla gelişse de sınır problemleri yüzünden ikili ilişkiler inişli-çıkışlı bir seyir izlemektedir. Bu çalışmada Irak-Kuveyt ilişkileri tarihsel bir metodoloji ile ele

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

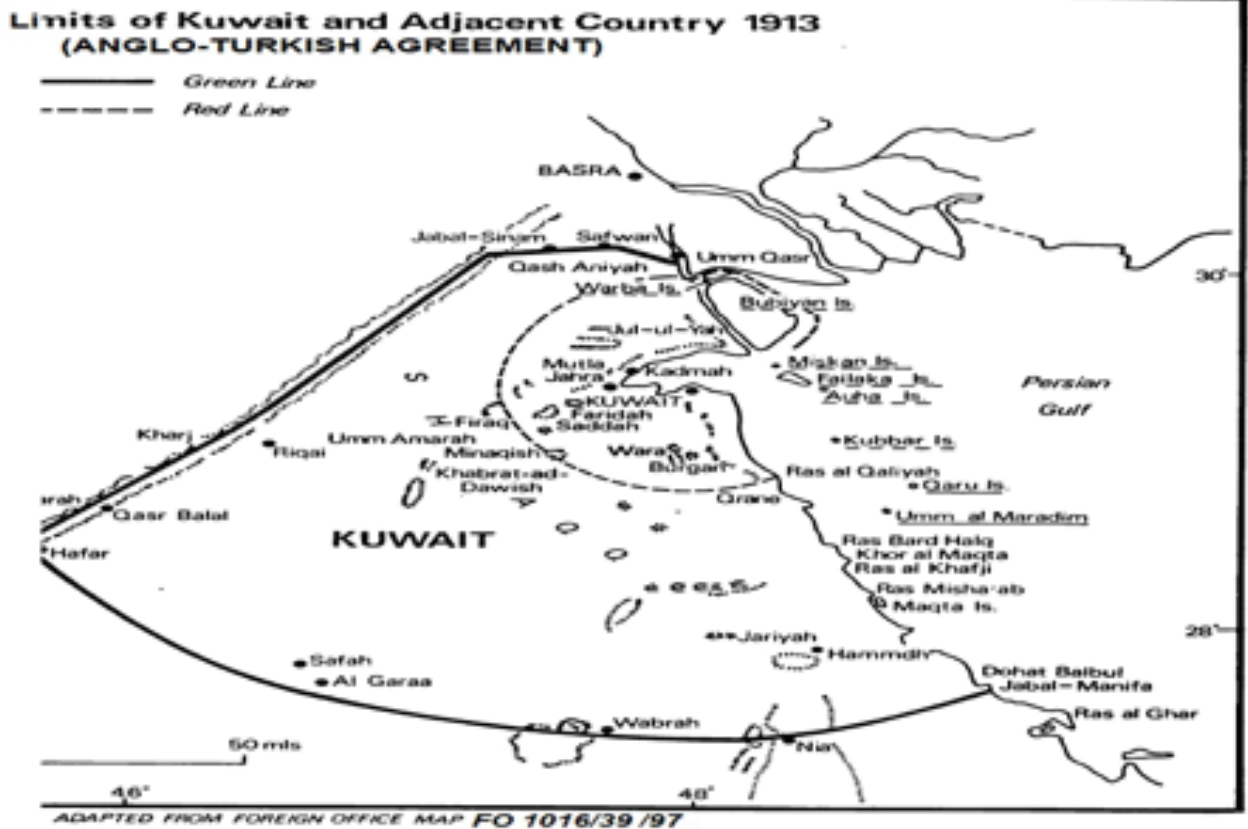
alınarak günümüze kadar olan süreç kırılğanlıklar ve iş birliği başlığı altında incelenerek okuyucuya genel bir bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

Irak-Kuweyt İlişkilerinde Sınır Problemleri

Yarım yüzyıldan uzun bir süre Kuveyt'in kendi topraklarının bir parçası olduğunu savunan Irak'ın Kuveyt'e karşı iddiaları genellikle iki argüman üzerine kurulmuştur. İlk argüman, Kuveyt'in Osmanlı döneminde Irak'ın Basra vilayetine bağlı bir kaza olduğudur. Irak'ın ikinci argümanı, stratejik açıdan dezavantajlı bir coğrafyaya sahip olduğundan Kuveyt'le olan sınırlarının Basra Körfezi'ne daha fazla erişmesine izin verecek şekilde değiştirilmesi gerektiği tezine dayanmaktadır.

Osmanlı Devleti döneminde Irak; Musul, Bağdat ve Basra olmak üzere üç vilayet şeklinde yö-

netilmiştir. Osmanlı belgelerine göre, Kuveyt Basra vilayetinin bir kazasıdır (Kılıç, 2014); ancak Kuveyt'in kabileleri veya hükümetleri bu görüşe katılmamıştır. Dolayısıyla İngiltere ile Kuveyt Al-Sabah Şeyhi arasında 1899 yılında imzalanan anlaşmayla Kuveyt'in İngiltere'nin koruması altında olduğu ve bağımsız Kuveyt'in geleceğinin İngiltere tarafından garanti altına alındığı belirtmiştir (Adawy, 1992). Osmanlı Devleti bu anlaşmayı kabul etmemiş ve Kuveyt'in Osmanlı topraklarının bir parçası olduğunu ifade etmiştir. İngiltere ile Osmanlı arasında Kuveyt üzerinden yürütülen büyük rekabettin ardından ortak bir mutabakat zaptı ilan edilmiş ve 1913 yılında da taraflar, Körfez bölgesi ve Kuveyt'in statüsünü belirten bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre; İngiltere ve Osmanlı Devleti, Kuveyt'in Osmanlı egemenliği altında özerk bir yapıya sahip olmasını kabul etmiş (Ahmed, 1992) ve Kuveyt'in sınırları aşağıdaki haritada belirtildiği üzere ç-

zılmıştır (IOR/L/PS/18/B381/1). Ancak 1. Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen sonra, Osmanlı Devleti ve İngiltere'nin karşıt ittifaklar içerisinde yer alması sebebiyle anlaşma onaylanmamıştır. Bu konuda uluslararası akademide farklı görüşler bulunsa da çoğunluk anlaşmanın hukuken geçerli olmadığı yönünde görüş bildirmektedir (Schofield, 1991).

1. Dünya Savaşı'nda İngiltere, Irak'ın önemli limanı Basra'yı işgal ederek Osmanlı kuvvetlerini kuzeye çekilmeye zorlamış, bunun sonucu olarak da Kuveyt-Osmanlı ilişkileri sonlanmıştır. 1918'e gelindiğinde, Irak'ın neredeyse tamamı İngilizlerin kontrolü altına girmiştir. 1920 yılında yapılan San Remo Konferansı'nda İngiltere, Irak'ta manda yönetimi kurduğunu ilan etmiştir. Bu dönemde Kuveyt ve Irak İngiltere tarafından yönetildikleri için iki ülke arasında herhangi bir sınır sorunu gündeme gelmemiştir. Suudi Arabistan-Irak ve Suudi Arabistan-Kuweyt sınırları ise 1922 yılında düzenlenen Uqair Konferansı'nda¹ çizilmiş (Al-Mayyal), Kuveyt Şeyhliği 1913'te Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında imzalanan anlaşma ile belirlenen sınırların Irak-Kuweyt sınırını oluşturmasını istemiştir. İngiltere Sömürge Ofisi Yüksek Komiseri Sir Percy Cox bu öneriyi desteklemiş ve iki ülke arasındaki sınırın 1913 yılında imzalanan anlaşmaya göre onaylanmasına karar verilmiştir; Irak Kralı I. Faysal da bu öneriyeye karşı çıkmamıştır.

Irak 1932 yılında manda yönetiminin son bulması ile bağımsızlığını kazanmış ve Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmiştir. Bu süreçte Irak-Kuweyt sınırları yasal olarak henüz netleştirilmemiştir. İki ülke de 1913'te İngiltere-Osmanlı anlaşmasının belirlediği sınırları kabul ettiğinden (Mendelson ve Hulton, 1994) Irak Başbakanı

Nuri el-Said, 21 Temmuz 1932'de İngiliz Yüksek Komiseri'ne bir mektup yazmıştır. Mektupta, Kuveyt ve Irak makamlarının Irak-Kuweyt arasındaki sınırları belirlemek için çalışması gerektiğini yazan Nuri el-Said ayrıca Warbah, Bubiyan, Maskan, Failakah, Auhah, Kubbar, Qaru ve Umm-el-Maradim adalarının Kuveyt'e ait olduğunu ifade etmiştir (Dickson 1956). Öte yandan 1932 yılında yapılan Irak kabine toplantısında Savunma Bakanlığı sınır konusunda aceleci olunmaması gerektiğini, söz konusu anlaşmanın Irak için sürdürülebilir olamayacağını belirtmiştir. Irak'ın jeopolitik konumunu yıllarca ihlal eden bu anlaşma, Saddam Hüseyin'in 1990'da Kuveyt'i işgal nedenlerinden biri olacaktır; çünkü Warba ve Bubiyan adaları Irak'ın Basra Körfezi'ne açılması için jeostratejik öneme sahip adalardır (Schofield, 1991).

1932 yılında Kral I. Faysal'ın ölümünden sonra yeni Kral Gazi ile Irak'ın Kuveyt'i ilhak politikası başlamıştır. Arap milliyetçiliği etkisinde olan Kral Gazi, Kuveyt ile birleşmesi gerektiğine inandığından 1930'ların sonlarına doğru, Kuveyt'in Irak'a eklenmesi için bir propaganda savaşı başlatmıştır. 1938'e gelindiğinde de Irak daha önce imzalanan sınır anlaşmasının geçerli olmadığı açıklamıştır. Dönemin Irak Dışişleri Bakanı Taufiq el-Sawaidi, İngiltere'nin Bağdat Büyükelçisi Sir Maurice Peterson'a, Kuveyt'in Osmanlı döneminde Basra'nın bir kazası olduğunu ve Irak'a bağlanması gerektiğini söyleyerek birleşmenin gerçekleşmesi durumunda Irak hükümetinin Kuveyt'in özerkliğini tanımayı kabul ettiğini bildirmiştir. Irak'ın bu talebinin arkasında Kuveyt'te petrolün keşfedilmiş olması yanı sıra güvenliğini sağlama ve Kuveyt limanlarını kontrol etme isteği vardır. 1940 yılına gelindiğinde İngiltere Irak'ın taleplerine 1932 yılında imzala-

nan sınır anlaşması çerçevesinde cevap vermiştir. İngiltere, Basra'daki güvenlik ve ticaret endişesini kabul ederek Irak'a Umm Qasr'ın ve Safwan'ın güneyinde liman kurma gibi bazı avantajlar sağlamış olsa da Kuveytli yetkililer bu duruma karşı çıkmıştır (Khadduri ve Ghareeb, 1997).

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Kuveyt-Irak ilişkileri değişkenlik göstermiştir. Bu dönemde sınırlarla ilgili bir anlaşmaya varılması ihtimali oluşmamış olmakla birlikte Kuveyt genel bir sınır anlaşması yapılması konusunda Irak ile uzlaşacağını açıklamıştır. Ancak Irak'ın Warba ve Bubiyan adalarına sahip olma konusunda diretmesi üzerine Kuveyt tüm talepleri tekrar reddetmiştir (Anderson, 1991). 1953 yılına gelindiğinde bu defa Irak Dışişleri Bakanlığı, Irak'ın Warba ve Bubiyan adalarıyla ilgili talebinden vazgeçtiğini açıklamıştır. Ne var ki ertesi yıl, Irak hükümeti sınırlarını Warba Adası ve onu çevreleyen Khor Abdullah'ın da dâhil olduğu bölgede dört kilometreye kadar genişletmek istemiş ya da en azından Irak'ın gelişmesine katkı sağlamak için bu toprakların Irak'a kiralanmasını talep etmiştir. Bu talebi de kendisi için tehlikeli bulunan Kuveyt, 1932 yılındaki anlaşmayı öne sürerek Irak'ın teklifini kabul etmemiştir (Schofield, 1991). Kuveyt-Irak ilişkileri 1958'de Irak'taki askerî darbeden sonra gelişmiş, ancak Kuveyt 1961'de bağımsızlığını kazandıktan sonra iki ülke arasındaki sınır sorunları yeniden gündeme gelmiştir. 1961'de yaptığı halka sesleniş konuşmasında Irak ile Kuveyt arasında tarihî bağlar olduğunu vurgulayan General Kasım, Irak ve Kuveyt halkları arasında herhangi bir sınır bulunmaması gerektiğini söylemiştir. Kasım ayrıca, 1899 yılında yapılan anlaşmaya göre Kuveyt'in bağımsızlık ilanının hukuken geçerli olmadığını ve uluslararası alanda tanınmadığını, bölgenin Osmanlı döneminde Basra vilayetine bağlı bir kaza ol-

duğunu, Kuveyt Şeyhi'nin de kaymakam olarak Osmanlı'yı temsil ettiğini söylemiştir (Dann, 1969). 1960'larda dünyanın en büyük üçüncü petrol ihracatçısı konumunda olan Kuveyt'in zengin petrol rezervleri, Kasım ve askerî rejimi için Kuveyt'i hedef hâline getirmiş ve Irak ordusu Kuveyt'e doğru harekete geçmiştir. İngiltere, Irak birliklerinin Kuveyt sınırlarına doğru genişlemesinin kabul edilemez bir durum olduğunu açıklamış ve *Operatin Vantage* adlı harekâtı başlatarak Körfez bölgesine donanma ve asker sevk etmiştir. İngiltere'nin bu hamlesi üzerine Irak birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır (Alani, 1990). 1963 yılında Kasım'ın ölmesiyle göreve gelen General Abdüsselam Arif, farklı bir dış politika izlemiş ve Kuveyt ile uzlaşma içerisinde olmuştur. Aynı yıl yapılan sınır anlaşmasıyla da Irak 1932 yılında yapılan sınır anlaşmasının geçerli olduğunu ve anlaşmada belirtilen sınırların kabul edildiğini açıklamıştır (Muir, 2004).

1968 yılında Baas Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra Irak-Kuveyt sınır anlaşması yeniden gündeme alınmış ve 1963 yılında imzalanan anlaşmanın Irak'ın aleyhine olduğu iddia edilerek sınırların tekrar çizilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sınır sorunlarının bir kez daha gündem yapılmasındaki en önemli etkenlerden biri, Basra'daki petrol sahalarının genişlemesi ve yeni petrol yataklarının bulunmasıdır. 1972 yılında Basra Körfezi'ne erişim imkânlarını daha da arttırmak isteyen Irak, Umm Qasr yakınlarında bir askerî üs inşa planı olduğunu açıklamış ve Kuveyt yönetiminin Warba, Bubiyan ve kuzey kara bölgelerini stratejik bölgeler olarak tanınması ve Irak'ın buralara askerî üsler kurarak sınırsız askerî erişime sahip olması için izin vermesi durumunda 1932 ve 1963 anlaşmalarının sınırlarını tanıyacağını duyurmuştur. Fakat bütün bu öneriler, Kuveyt'in egemenlik

haklarını ihlal ettiği gerekçesi ile Kuveyt Şeyhi tarafından reddedilmiştir. Kuveyt'in Bağdat'ın taleplerini reddetmesinden sonra, Irak ordusu Kuveyt sınırına doğru olan bütün askerî birliklerini büyük ölçüde güçlendirmiş ve 1973'te 3.000 Irak askerî Kuveyt'in kuzeyindeki al-Samita bölgesine girmiştir. Ancak Arap ülkeleri ve uluslararası toplumdaki gelen şiddetli protestolar üzerine Irak birlikleri al-Samita bölgesinden çekilmiştir (Khadduri ve Ghareeb, 1997).

1988 yılında Irak ve İran, sekiz yıl boyunca sürdürdükleri kanlı savaşı sona erdirmek için ateşkes ilan etmiştir. Savaş döneminde Basra Körfezi'nde aleyhine gelişen olayların yol açtığı olumsuzlukları bertaraf etmek için Kuveyt ile olan sınır sorunlarına çözüm bulmak isteyen Irak, tekrar harekete geçmiştir. Bu amaçla Kuveyt'ten yine Bubiyan ve Warba adalarını kendisine bırakmasını ya da en azından 99 yıllığına kiralamasını istemiş fakat Kuveyt bu teklifi yine reddetmiştir (Schofield, 1991). 1990 yılında Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz, Kuveyt'i Arap Birliği'ne şikâyet etmiş ve Kuveyt'in OPEC tarafından belirlenen kotaya uymadığını ve Irak ekonomisini zarara uğratan politikalar benimsediğini, ayrıca Irak aleyhine sınırlarını genişleterek bu bölgelerden petrol çıkartmak suretiyle Irak petrolerini çaldığını iddia etmiştir. Tarık Aziz Arap Birliği'ne sunduğu mektubunda, yukarıda bahsi geçen tarihsel argümanları yinelemiş ve Kuveyt'in Osmanlı döneminde Irak'ın bir parçası olduğunu belirterek ülkesinin Kuveyt üzerindeki taleplerini tekrarlamıştır (Tarık Aziz, 1990). Kuveyt'in bu iddiaları reddetmesinden sonra, 2 Ağustos 1990'da, Saddam Hüseyin Irak ordusuna Kuveyt'i işgal emri vermiş; işgale karşı oluşan tepkiler üzerine de Irak ordusunun Kuveyt muhalefeti tarafından davet edildiğini söylemiştir. Irak'ın bu hamlesinden sonra Birleşmiş Milletler

Güvenlik Konseyi (BMGK) hemen toplanarak Irak'ın bütün güçlerini derhâl ve koşulsuz olarak Kuveyt topraklarından çekmesini ve Kuveyt'in egemenliğine saygı duyması gerektiğini açıklamış ve Irak'ın Kuveyt'i ilhak etmesini tanımamıştır. BMGK, Irak kuvvetlerini Kuveyt'ten çıkarmak için gerekli tüm araçların kullanılmasına izin vererek Irak'a en geç 16 Ocak 1991'de Kuveyt'ten çekilmesini bildirmiştir. Irak'ın bu hamlesi üzerine ABD liderliğindeki uluslararası koalisyon, Çöl Fırtınası operasyonunu başlatmış ve Irak güçleri Kuveyt'ten çıkartılmıştır (Hassan, 1999). 687 sayılı BMGK kararı ile ateşkes sağlanmış ve iki ülke arasında sınırları belirlemek için bir sınır komisyonu kurulmuştur. Komisyon çalışmaları sonucunda Irak-Kuveyt sınırı 1963 anlaşmasına uygun olarak yeniden belirlenmiş ve iki ülke de BMGK kararını kabul ettiklerini ilan etmiştir (Ghali, 1996).

Irak-Kuveyt İlişkilerinde Kırılganlıklar ve Fırsatlar

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaline en çok destek veren ülkelerin başında gelen Kuveyt, Irak ile olan ilişkilerini Saddam Hüseyin'in işgal girişiminden sonra uzun süre dondurmıştır. Kuveyt, 2003'te Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi akabinde yeni rejimle ilişkileri geliştirme kararı almış, 2004 yılında da dönemin Irak Başbakanı Ayad al Alawi Kuveyt'e bir ziyaret gerçekleştirerek yeni süreçte Saddam Hüseyin dönemi politikalarının uygulanmayacağını belirtmiştir. Bütün bu açıklamalara ve girişimlere karşın Kuveyt yine de ilişkilerde temkinli hareket ederek yeni rejimin politikalarından emin olmak istemiş (Kawach, 2003) ve 2008 yılına kadar Irak'a büyükelçi atamamıştır. Irak ise Kuveyt'e ancak 2010 yılında büyükelçi atamıştır. 1990'dan itibaren hava sahasını Irak uçaklarına

kapatan Kuveyt 2013 yılında bu kararı kaldırmış ve Irak havayolları Kuveyt'e doğrudan uçuş başlatarak iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır (Reuters, 2013).

2012 yılında Bağdat'ta düzenlenen Arap Birliği Zirvesi'ne katılan Kuveyt Şeyhi al-Cabar Al-Sabah, Körfez Savaşı'ndan sonra ilk defa Irak'ı ziyaret etmiştir. Kuveyt'in zirveye devlet başkanı düzeyinde katılan tek Körfez ülkesi olması ise bu ziyareti önemli kılan bir diğer unsurdur. Kuveyt zirvede Irak'ın Körfez İşbirliği Konseyi'ne (KİK) katılması için de destek vermiştir. 2013 yılına gelindiğinde Kuveyt ile Irak arasında çözüme kavuşmayı bekleyen Khor Abdullah Kanalı'ndaki egemenlik sorunu, BM gözetiminde çözümlenmiştir. Irak Bakanlar Kurulu, söz konusu anlaşmayı onaylayarak Kuveyt'in Khor Abdullah su yolu üzerindeki egemenlik haklarını resmen tanımıştır. Bu sorun iki ülke balıkçılarının zaman zaman karşılıklı olarak egemenlik sahasını ihlal ettikleri gerekçesi ile güvenlik güçleri tarafından alıkonulması ve bu durumun sıcak çatışmaya dönüşmesi ihtimali üzerine BM'ye taşınmıştır. Taraflar yeni bir çatışmaya meydan vermemek için egemenlik hakkı iddia ettikleri Khor Abdullah Kanalı üzerindeki taleplerini BM'ye bildirmiş ve sorun Kuveyt lehine çözülmüştür (Kuna, 2017). Ancak bu duruma itiraz eden Irak parlamentosundan Kanun Koalisyonu milletvekilleri, anlaşmanın Irak için dezavantaj yarattığını belirterek iptal edilmesini istemiştir.

İki ülke arasındaki iş birliği 2014 yılında DEAŞ'ın Irak'ta etkin olmasından sonra daha da gelişmiştir. Dönemin Irak Başbakanı Haider al-Abadi göreve geldikten sonra Kuveyt'e bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Kuveyt ile Irak arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Irak

ordusunun DEAŞ ile savaş hâlinde olduğunu söyleyerek ekonomik yardıma ihtiyaç duyduklarını açıklamış, Kuveyt makamları da Irak'a her türlü yardıma hazır olduklarını bildirmiştir. Kuveyt ayrıca iyi niyet beyanı olarak Irak'ın Körfez Savaşı'ndan kalma yaklaşık 50 milyar dolarlık² tazminat borcunu 2016 yılına kadar ertelemiştir (Irak petrol gelirlerinin yaklaşık %5 i Kuveyt'e tazminat olarak ödeniyor.). Irak'ın 2018 itibarıyla yaklaşık 5 milyar dolar tazminat borcu kalmıştır ve Irak hükümeti bu borcu Kuveyt'e yatırım yaparak 2021'e kadar ödemeyi planlamaktadır (Reuters, 2018).

Irak ve Kuveyt arasındaki ekonomik ilişkiler ortak sınır petrol sahalarında da devam etmektedir. 3 Ağustos 2019'da iki ülkenin petrol üretiminden sorumlu yetkilileri Ürdün'de bir araya gelerek sınır bölgelerindeki petrolün çıkartılması için bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma uyarınca Kuveyt-Irak sınırındaki petrol, İngiliz enerji şirketi *ERC Equipose* (ERCE) danışmanlığında yaklaşık iki buçuk yılda çıkartılacaktır. İngiliz şirketi Kuveyt ile Irak arasındaki sınır petrol sahalarını belirleyip teknik ve yasal mekanizmalar oluşturmakla görevlendirilmiştir. Kuveytli yetkililer anlaşmayı karşılıklı yürütülen altı yıllık çabaların meyvesi olarak yorumlamıştır. Anlaşmaya konu olan alanlar Ratqa, Rumaila ve Safwan-Abdaly petrol sahalarıdır (Kuwaittimes, 2019). Bu çalışmalar, Kuveyt ve Irak arasındaki sınır sorunlarının çözümlmesine katkı sağlamanın yanı sıra iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik iş birliklerini de geliştirmektedir. Kuveyt ayrıca, Irak'ın DAES'e karşı verdiği savaş sırasında zarar gören bölgelerinin yeniden imarına yönelik düzenlenen yardım konferansına da ev sahipliği yapmış ve Irak'a 2 milyar dolarlık yardım sözü vermiştir (DW, 2018).

Kuveyt ve Irak, ekonomik alandaki iş birliklerini daha ileri taşımak için Körfez Savaşı'ndan bu yana kapalı olan Safvan Sınır Kapısı'nı açma kararı almış ve Basra bölgesinde serbest ticaret bölgesi kurulması yönünde bir anlaşma taslağı imzalamıştır. Anlaşmada; kardeşlik bağlarının güçlendirilmesi, ticari ilişkilerin eşit derecede geliştirilmesi ve ticaretin kolaylaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Anlaşma, ulusal menşei mallardan gümrük vergisi alınmamasını ve ithalata uygulanan tüm tarife dışı kısıtlamaların karşılıklı ticaret işlemlerinin serbestleştirmesini öngörmektedir; fakat bu anlaşmaya Basra İl Meclisi karşı çıkmaktadır. Meclis, Kuveyt'in çıkarlarını önceleyen bu anlaşmayla öngörülen demir yollarının birbirine bağlanmasının Irak limanlarının stratejik önemini azaltacağını, bunun da büyük bir ekonomik çöküşe yol açacağını; bu durumun ayrıca Irak'ın çok fazla mal ithal etmesine, yerli sanayinin zayıflamasına ve hiçbir gümrük vergisinin uygulanmamasına neden olacağını savunmaktadır (Avsat, 2019).

Kuveyt ve Irak, Körfez'de artan İran-ABD geriliminde taraf olmamak için de birlikte çalışmak istemektedir. Kuveyt Şeyhi al-Sabah, bu amaçla 19 Haziran 2019'da Bağdat'a giderek Iraklı yetkililerle bir görüşme gerçekleştirmiştir. 2012 Arap Birliği Zirvesi'nden sonra Kuveyt liderinin Irak'a yaptığı bu ilk ziyarette liderler, petrol arz güvenliğini tehlikeye düşürecek eylemlerden kaçınılması gerektiğini belirtmiştir (Weekly, 2019). Bütün bu gelişmeler Kuveyt ve Irak'ın çıkarları için birlikte hareket ettiklerini göstermektedir.

İlerleyen dönemde Irak-Kuveyt ilişkilerinde kırılma noktası oluşturabilecek mevzulardan biri, Kuveyt'in 2011 yılından bu yana inşasını sürdürdüğü ve 2020'de açılması planlanan Mubarak

al-Kabeer Limanı meselesidir. Bubiyan Adası üzerinde inşa edilen liman, Irak'ın al-Faw Adası karşısında, Umm Qasr Limanı'na yakın bir mesafede bulunmaktadır. Yaklaşık 9 milyar dolarlık bir yatırım yapılan limanın bugüne kadar inşa edilen en maliyetli liman olduğu belirtilmektedir. Kuveyt'in 2035 vizyonu hedefleri için kritik öneme sahip olan liman, Çin ile 2014 yılında imzalanan anlaşma uyarınca Çin'in ilan ettiği Yeni İpek Yolu projesinin deniz ayağında yer aldığından Çin için de önem arz etmektedir (Kuwaittimes, 2017). Kuveyt'i küresel bir ticaret merkezine dönüştürmeyi hedefleyen Mubarak al-Kabeer Limanı inşası, Irak'ın 2011'den bu yana yapımını sürdürdüğü Basra Grand al-Faw Limanı'nın hinterlandını daraltacağı gerekçesiyle Irak tarafından endişe ile takip edilmektedir. 8 milyar dolarlık bir yatırımla dünyanın en pahalı ikinci limanı (Gorvett, 2019) olan Grand al-Faw Limanı'nın yıllık işlem hacmi 99 milyon ton yük olarak hesaplanmaktadır. Ancak Kuveyt'in Mubarak al-Kabeer Limanı'nın Irak pazarını ele geçirebileceği ve Avrupa pazarlarına ulaşılmasında daha etkin olabileceği tahmin edilmektedir. Kuveyt'in liman projesinin Irak'ın Basra Körfezi'ne çıkışında Khor Abdullah Kanalı'nda Irak'ın kullanım alanını daraltacağı için ulaşım noktasında sıkıntılara yol açması ihtimali de bulunmaktadır. Bu durumda Irak hükümeti, ileride bu sorunları gerekçe göstererek 2013 yılında imzalanan deniz yetki alanları anlaşmasından geri çekilebilir. Zira Kuveyt, inşa ettiği Mubarak al-Kabeer Limanı ile önemli bir ticaret merkezi olmayı hedeflerken, Irak ekonomisi ciddi bir pazar kaybına uğrayacak görünmektedir. Öte yandan Irak Başbakanı Adel Abdul Mehdi, Kuveyt'in limanlarını geliştirme çabasının farkında olduklarını ve bu konuda Kuveyt'le iş birliği içerisinde olabileceklerini açıklamıştır. Umm Qasr

al Shamali, Umm Qasr al-Janubi, Khor el-Zubayr, Abu Flous ve El Makal olmak üzere Körfez'e ulaşımını sağlayan beş ticari limanı olan Irak'ın inşası devam eden Al-Faw Limanı, Körfez'in derin sularına erişime izin veren ve büyük gemilerin yanaşmasını sağlayan konumu nedeniyle geleceğe yönelik stratejik bir planlamadır (Sarhan, 2019).

Bütün bu gelişmelerin yanı sıra Irak hükümeti Basra Körfezi'nde Al-Faw Limanı yanında ülkenin en büyük donanma üssünün kurulacağını açıklamıştır. Irak Savunma Bakanı Najah al Shammari³ yaptığı açıklamada; üssün Irak kara sularını güvence altına alacağını, su yollarının kontrolünü ve Basra şehrinin güvenliğini sağlayacağını, Körfez bölgesinde denizden gelecek olası bir tehdide en hızlı şekilde karşılık verilmesine imkân sağlayacağını belirtmiştir. Bakan Shammari deniz üssünün, Irak ekonomisinin gelişmesine de büyük katkı sağlayacağını ifade etmiştir (Rudaw, 2019). Irak Savunma Bakanlığı, kurulacak donanma üssünün Irak'ın kara suları içerisinde yer alacağından Kuveyt ve İran için bir tehdit olmadığını savunmuştur. Açıklamada ayrıca Irak'ın Umm Qasr'da sadece bir tane deniz üssü olduğu ve bunun da Irak'ın deniz güvenliği ihtiyacını karşılamadığı belirtilmiştir (Awsatt, 2019).

Irak'ın mevcut donanması bölgeyi domine edecek kadar güçlü değildir ve sahip olduğu gemiler ancak insan, petrol ve silah kaçakçılığını önlemekte kullanılmaktadır. Irak, ABD ile eşgüdüm içerisinde donanmasını güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede 2012 yılında 9 milyar dolar proje maliyetli Al Basrah⁴ türündeki ABD yapımı dokuz adet çok amaçlı devriye gemisi Irak donanmasına dâhil edilmiştir. Irak ayrıca İtalya ile de savaş gemisi anlaşması imzalayarak donanmasını güçlendirme çalışmalarını sürdürmektedir. İtalya

2017'de, 26 yıl aradan sonra Irak'ın daha önce sipariş verip BMGK yaptırım kararlarından dolayı teslim etmediği iki adet Assad sınıfı korveti Irak'a teslim etmiştir (Lee, 2017).

Sonuç

İngiltere tarafından bölge ülkeleri ile olan sınırları çizilen Irak'ın güçlü bir ülke olmaması gerektiği, İngiliz arşivlerinde ve İngiltere'nin Irak Yüksek Komiseri Sir Percy Cox'un biyografisinde⁵ ifade edilmektedir. Bu anlayışın gerekçelerinden biri, Irak'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra Basra bölgesinde dominant güç olması ihtimalidir. Iraklı yetkililer Kral I. Faysal'ın ölümünden sonra bu durumun farkına varmış ve 1932 yılındaki Bakanlar Kurulu toplantısında Basra Körfezi'ndeki Irak-Kuweyt sınırının dezavantajlarına dikkat çekilmiştir. Irak'ın Körfez'e yönelik genişleme politikası da bu tarihten itibaren başlamıştır. Basra'daki sınır çiziminden kaynaklanan derin sulara ulaşma engeli, Kuveyt ile sorun yaşamasına sebep olmuştur. Kendi kara suları derinlik bakımından yeterli olmadığı için donanmasını istediği şekilde genişletemeyen Irak, bu durumun en ağır sonucunu 1980-1988 yılları arasında İran ile sürdürdüğü savaşta yaşamıştır. Bu nedenle sınır anlaşmazlığından kaynaklanan problemler, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesine yol açmıştır.

Irak ile Kuveyt arasında yaşanan sınır sorunları 2013 yılında Kuveyt lehine çözüldüğünde Irak parlamentosundaki Kanun Koalisyonu'ndaki birçok milletvekili, bu durumun Irak için kabul edilemez olduğunu belirtmiştir (al-Qaher, 2017). Ancak 2014 yılında DEAŞ ile girdiği mücadeleden zayıf çıkan Irak, komşuları ile uzlaşmacı politikalar benimsemek zorunda kaldığından Kuveyt ile ekonomik ilişkileri geliştirmek için Kuveyt'i tedir-

gin eden politikalarından uzak durmaya çalışmıştır. Kuveyt ile 2019 yılında imzalanan serbest bölge kurulması ve ticaretin geliştirilmesi anlaşması, izlenen bu politikaların sonucudur. Irak ayrıca Kuveyt için dev bir pazar ve yatırım fırsatı olarak görülmektedir. Kuveyt'in Irak'la bu uzlaşmacı tutumu, Arap Yarımadası'ndaki diğer gerilimlerden de kaçış olarak yorumlanabilir. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Körfez politikasından rahatsız olan Kuveyt, Katar'a karşı uygulanan ambargoya da katılmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı da Kuveyt, Körfez'de kendisine daha yakın bir müttefik bulmak istemektedir.

Her ne kadar Irak-Kuweyt ilişkileri geçmiş dönemlere göre altın çağını yaşıyor olsa da ilişkilerin bozulmasına sebep olabilecek bazı etkenler de bulunmaktadır. Irak'ın inşa edeceğini ilan ettiği

yeni donanma üssü ve inşasını devam ettirdiği Basra Grand al-Faw Limanı yeni çatışmalarına neden olabilir. Zira yukarıda belirtildiği üzere Kuveyt'in inşa ettiği Mubarak al-Kabeer Limanı hinterland olarak Irak'ın su yolunu sınırlamaktadır. Irak limanının gelişmesi ve genişlemesi, iki ülke arasında ticari çıkarların çatışmasına yol açabilir; ayrıca Irak'ın petrol sevkiyatı için Basra limanları hayati öneme sahiptir. Bütün bu olumsuz ihtimaller bir yana, her iki ülke de bugüne kadarki çatışmalardan fazlası ile zarar gördükleri için kazan-kazan politikasını uygulamaya istekli görünmektedir. Irak, kuracağı yeni donanma üssüne Kuveyt'i de dâhil edip iş birliği içerisinde olursa ortaya çıkan görüş ayrılıklarını ve Kuveyt'in güvenlik endişelerini asgari düzeye indirebilir, ancak bu durumda daha önce benimsemiş olduğu Basra politikalarından vaz geçmesi gerekecektir.

Sonnotlar

- ¹ Uqair Konferansı'nda Kuveyt, topraklarının yaklaşık 2/3'ünü Suudi Arabistan'a kaptırmıştır, bk. Ek-1'deki harita.
- ² Bu borcun yaklaşık 16 milyar doları Irak-İran Savaşı sırasında Irak'a verilen borçlardan oluşmaktadır; kalan miktar, BM'nin Irak'a Kuveyt'te yol açtığı tahribat sebebiyle verdiği tazminat cezasıdır.
- ³ Al-Shammari 1987 yılında askerî kolejden mezun olmuştur. Irak, Ürdün ve Amerika'da eğitimler alan al-Shammari, 2003-2007 yılları arasında Irak Özel Kuvvetler komutanlığı yapmış ve 2018 yılında emekli olmuştur, <https://www.thebaghdadpost.com/en/Story/42057/Who-are-Abd-al-Mahdi-s-new-ministers-of-defense-interior-justice>
- ⁴ Irak donanması savaş gemileriyle ilgili detaylı bilgi için bk. <https://www.defenseindustrydaily.com/swifts-hips-shipbuilders-gets-181m-for-iraqi-navy-patrol-boats-05812/>; <http://bintel.com.ua/en/article/voenno-morskije-sily-iraka2/>
- ⁵ Detaylı bilgi için Philip Graves'in yazdığı *The Life of Sir Percy Cox* adlı esere bakınız.

Kaynakça

- Ahmad, F. (1992). "A Note on the International Status of Kuwait before November 1914", *International Journal of Middle East Studies*. 24: 1, ss. 181-185.
- Adawy, N. (1992), "Boundary Disputes in the Gulf Region" *The GCC Border Disputes Seminar with Special Reference to Iraq and Kuwait*. ss. 12-23 London: Gulf Centre for Strategic Studies.
- Alani, M. M. (1990), *Operation Vantage: British Military Intervention in Kuwait 1961*. London: The Gresham Press.
- Anderson, E. (1992). *The Kuwait-Iraq Border: Dispute, resolution and regional context*. The GCC Border Disputes Seminar, London: Gulf Centre for Strategic Studies.
- Aziz, T. (1990). *The Kuwait Question Letter to all Countries in the World*, Baghdad.
- Dann, U. (1969). *Iraq under Qassem a Political History*, 1958-1963. New York: Praeger Inc.
- Ghali, B. (1996). The United Nations and the Iraq-Kuwait conflict, 1990-1996. (ed) The United Nations Blue Book Series, Vol. IX, New York: United Nations Publication.
- IOR/L/PS/18/B381/1 Anglo-Turkish Agreement, Collection document signed on 29/06/1913. British Library: India Office Records and Private Papers, https://www.qdl.qa/archive/81055/vd-c_100053686159.0x000015 (06.06.2019).
- Hassan A. H. (1999). *The Iraqi Invasion of Kuwait: Religion, Identity and Otherness in the Analysis of War and Conflict*. London: Pluto Press.
- Khadduri, M. & Ghareeb, E. (1997). *War in the Gulf 1990-91: The Iraq-Kuwait Conflict and Its Implication*, Oxford: Oxford University Press.
- Kilic, S. K. (2014). "19. Yüzyılda Osmanlı İdaresi altında Basra Vilayeti ve Körfezine ilişkin bazı tespitler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54:2, ss. 319-336.
- Muir, R. (2004). "The Iraq-Kuwait border dispute: still a factor for instability?", *Asian Affairs*, 35:2, ss. 147-161.
- Schofield, R. (1991). *Kuwait and Iraq: Historical Claims and Territorial Disputes*. London: Royal Institute of International Affairs, Chatham House.

İnternet Kaynakları

- Al-Qaher, S. (2017). "Renewed Tensions over Kuwait-Iraq Border", <http://www.iraq-businessnews.com/2017/02/08/renewed-tensions-over-kuwait-iraq-border/> (20.08.2019).
- Avsat, S. (2019). "Irak ile Kuveyt arasındaki ticari anlaşmaya Basra'dan itirazlar yükseldi", <https://aawsat.com/turkish/home/article/1822816/irak-ile-kuveyt-arasindaki-ticari-anlasmaya-basra-dan-itirazlar-yukseldi?amp> (20.08.2019).
- Awsatt, A. (2019). "Iraq plans to build large naval military base", <https://aawsat.com/english/home/article/1835866/iraq-plans-build-large-naval-military-base> (20.08.2019).
- DW, (2018). "Irak'a 24 milyar euro yardım sözü", <https://www.dw.com/tr/iraka-24-milyar-euro-yardim-suzu/a-42591822-0> (20.08.2019).
- Gorvett, J. (2019). "A Bridge to China: Kuwait's Silk City", <https://www.asiatimes.com/2019/05/article/a-bridge-to-china-kuwait-silk-city/> (21/08/2019).
- Kawach, N. (2003). "Kuwait in no hurry to resume ties", <http://gulffnews.com/news/uae/general/kuwait-in-no-hurry-to-resume-ties-1.352985> (17.08.2019).
- Kuna, (2017). "Kuwait welcomes official Iraqi statements over Khor Abdullah", <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2590886&language=en> (18.08.2019).
- Kuwaittimes, (2019). "Kuwait sign contract to exploit shared oilfields", <https://news.kuwaittimes.net/website/kuwait-iraq-sign-contract-to-exploit-shared-oilfields/> (18.08.2019).
- _____, (2017). "Silk Road reflects Kuwait's 2030 vision for global trade future", <https://news.kuwaittimes.net/website/silk-road-reflects-kuwait-2030-vision-global-trade-future/> (20.08.2019).
- Lee, J. (2017). "Naval vessels delivered after 26-year delay" <https://www.iraq-businessnews.com/2017/06/30/naval-vessels-delivered-after-26-year-delay/> (20.08.2019).
- Reuters, (2003). "Iraq's first flight to Kuwait since 1990 takes to skies", <https://www.reuters.com/article/uk-iraq-kuwait-flights-idUSLNE91Q02620130227> (17.08.2019).
- _____, (2018). "Iraq resumes payments of Gulf War reparations to Kuwait", <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-kuwait-un/iraq-resumes-payments-of-gulf-war-reparations-to-kuwait-idUSKBN1HR26Q> (29.08.2019).
- Rudaw, "2019 Iraq aims to build naval base in Basra: Defence Minister", <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/28072019> (20.08.2019).
- Sarhan, S. (2019). "Iraqi, Kuwaiti ports: From competition to partnership", <https://thearabweekly.com/iraqi-kuwaiti-ports-competition-partnership> (20.08.2019).
- Weekly, A. (2019). "Iraq, Kuwait wary of effects of US-Iran tensions" <https://thearabweekly.com/iraq-kuwait-wary-effects-us-iran-tensions> (21.08.2019).

Limits of Kuwait 1922

